

OSMANLI DEVLETİ İLKÖĞRETİM OKULLARI TARİH MÜFREDAT PROGRAMLARI – TARİH ÖĞRETİM USULLERİ

HISTORY COURSE CURRICULUM PROGRAMMES IN THE OTOMAN EMPIRE PRIMARY SCHOOLS

İbrahim Caner TÜRK*

Özet

Bu çalışmada; Osmanlı Devleti ilköğretim okulları (Sıbyan – Rüşdiye Mektepleri) ndaki Tarih eğitimi – Müfredat programları – Tarih öğretim yöntemleri incelenmeye çalışıldı. Modernite ile eğitim programları arasında giren Tarih dersinin 1869 Maarif – i Umumiye Nizamnamesiyle Osmanlı müfredat programları arasında da girdiği, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, padişahlar ve dönemleri olayları peygamberler tarihi, İlk İslam ve Türk Devletleri gibi konuların öğretilmeye çalışıldığı bunların nasıl öğretilceğinin Türkiye'nin ilk öğretim metodu kitabı "Rehnüma-yı Muallimin" (Öğretmenlerin Rehberi) de nasıl yer aldığı analiz edildi. Tarih öğretiminde getirilen yeni öğretim yöntemleri ve materyallerin (Harita – Yer Küre) Osmanlı mekteplerine yerleşmesinden sonra bunların Osmanlı Eğitim Sistemi'nin gelişmesinde rol oynadığı ve öğrencilerin imparatorluğa bakış açısını değiştirdiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Osmanlı Devleti, Tarih Eğitimi, İlköğretim.

Abstract

In this study, it was aimed to convey the History Education, curriculum and History Teaching methods in the primary schools of the Otoman Empire. It was explained that history taking it's place between modernism and education curriculums was included into the curriculum of the Otoman Empire by the arrangement of Maarif- i Umumiye Nizamnamesi, it was tried to teach the movements of the foundation of the Otoman Empire, Sultans, History of Prophets, first İslam and Türk State; and that how the ways of teaching these subjects were included in the first Pedagogy Book of Türkiye "Rehnüma – yı Muallimin". It was also explained that, after new ways and materials (Maps – Spheres) entered the Otoman Schools they

played important roles in the development of mapping and the Education System of the Ottoman Empire ; and changed the views of students on the Empire.

Key Words : *Otoman Empire , History Education , Primary Education.*

I. Klasik Osmanlı Sıbyan (İlköğretim) Okulları ve Eğitim

Sıbyan , Arapça bir kelime olan sabi'nin çoğuludur ve küçük erkek çocuğu anlamındadır.¹ Sıbyan mektepleri vakıf sistemiyle özdeş olan ve İslam öncesi Budist Uygur Türkleri'ne kadar dayanan kökenlere sahiptir. Anadolu Selçuklu Devleti vasıtasıyla da Osmanlı Devleti'ne geçmiştir.²

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri aşağı – yukarı her köy ve mahallede en az bir tane olan sıbyan mekteplerinde eğitim – öğretimin esası , dinin ve ahlakın öğretilmesinden ibaretti.³

Ancak nicelikçe sağlanan başarı nitelikte aynı olmamış ve sıbyan okulları öğretim düzeyi bakımından yetersiz kalmışlardı. Meclis-i Maarif-i Muvakkatin 1846'da Meclis – i Vala'ya sunduğu öneriler arasında sıbyan mekteplerinde reform yapılması da vardı.Kabul edilen talimatnamede sıbyan mektepleri için belirlenen programda Elifba , Kuran , İlm – i Hal , Ahlak Risalesi ve Türkçe Okuma –Yazma dersleri vardı ve 4 yıl üzerine planlanmıştı⁴

II. Eğitim Sistemindeki Değişmeler – Gelişmeler ve Sıbyan (İlköğretim) Mektepleri

Osmanlı Devleti eğitim yeniliklerini Fransız eğitim sistemini örnek olarak yapmıştı.Dolayısıyla Fransız İhtilali sonrası , Fransız Kanun- i Esasisini

*Arş.Gör.Dr. , Atatürk Üniversitesi , Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi , Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı , Erzurum.

¹ Ferit Develioğlu , Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat , Ankara , 1995 , s. 948.

² Özgönül Aksoy , Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme , İstanbul , 1968 , s.22.

³ Bayram Kodaman , II. Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi, Ankara , 1991, s.IX.

⁴ Cahit Yalçın Bilim , Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi(1734-1876) , Eskişehir , 2002 , s.201.

yapan millet meclisinin 1791 Eylülünde kabul ettiği : “ Her insana zaruri olan malumatın umimi maarifle meccanen temini devlete aittir”⁵maddesi de benimsenmişti.

Tanzimat Fermanında eğitim konularına yer verilmemesine rağmen , 1856 Islahat Fermanı’nda yer verilmiştir. Bunun getirdiği planlama doğrultusunda eğitimin artık devlet politikasında yer alması gereğiyle eğitim işlerinin kabinedeki bir nazır tarafından yürütülmesi için 5 Ramazan 1273 / 29 Nisan 1857’de Maarif – i Umumiye Nezareti kurularak nazırlığa Sami Abdurrahman Paşa atandı.⁶Artık eğitim kurumları devletin resmi kuruluşları , eğitim konuları da devletin resmi politikasıydı.⁷

İlköğretimde esaslı düzenleme 1869 Maarif – i Umumiye Nizamnamesiyle yapılmıştır.Bunun birinci bölüm , üçüncü maddesine göre : Her mahalle ve köyde sıbyan mektebi açılacaktı.⁸Getirilen en önemli yenilik ise program konusundaydı. Nitekim belirlenen program , yeni usül vechile : Elifba, Kuran , Tecvid , Ahlak , İlm – i Hal gibi dini bilgilerin yanında , Basit Hesap , Coğrafya ve Kısaltılmış Tarih derslerini de içermekteydi⁹

Nizamnamenin yayınlanmasıyla birlikte , sıbyan mekteplerinde belirtilen şekilde reform yapılması için harekete geçildi.²³ Muharrem 1287 / 25 Nisan 1870’de mekteplerde okutulacak kitapların yazımı ve tercümeleriyle ilgili 13 maddelik bir nizamname yayınlandı.(Takvim – i Vekayi, 1216 , 23 Muharrem 1287/ 28 Haziran 1864 , 1217 , 25 Muharrem 1281 / 30 Haziran 1864) Nizamnamede önce kitapların taşıyacakları genel nitelikler sıralanmıştı. Burada kitapların mümkün olduğu kadar açık ve sade bir dille yazılması , öğrencileri özendirici olması isteniyordu.¹⁰

Tarih ders kitapları için belirlenen 1289 (1870) tarihli yarışma şartnamesine göre yazılacak kitapta şu noktalar bulunacaktı : “ Devlet – i Aliye – i Osmaniye’nin ne vechile zuhur ettiğine ve o zaman Anadolu’da bulunan

⁵ Ester- Ernest Fun , Fransız İhtilali’nin Siyasi ve İctimai Fikirleri , Terc: M. Mermi , Hakimiyet – i Milliye Matbaası , 1927, s.199.

⁶ Bilim , a.g.e. , s.158.

⁷ Bilim , a.g.e. , s.159.

⁸ F.Reşit Unat , Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış , Ankara , 1964 , s.98.

⁹ Necdet Sakaoğlu , Osmanlı Eğitim Tarihi , İstanbul , 1987 , s.87 , Unat , a.g.e. , s.98.

¹⁰ Bilim , a.g.e., s.203.

devlet ve milletlerin ahvaline dair bir mukaddime , Zuhur – u Devlet – i Aliyeden şimdiye kadar ser-nüma-yı zuhur olan her türlü vukuat- ı mühimme. Bilocümle Selatin – i Osmaniye'nin tarih – i veladet ve cülus ve vefatlarını mübeyyin bir cetvel.Avrupa , Asya , Afrika kıtalarında vaki Memalik-i Osmaniye'nin bir kıta haritası . Şimdiye kadar saltanat süren padişahan – ı celilü'l – ünvandandan her birinin ahd – i hükümeti bir fasla taksim edilecek. Vukuatı hakikati vechile bitarafane yazılıp fakat muhabbet – i vataniyeye müteallik mevad sena ve sitayişle yad olunacaktır. İşbu tarih hikaye yolunda yazılacağından muhakemeye girişilmeyip ancak nakil olan fezail ve tahsin ve kabayin takbih kılınacaktır. Esami – i bilad ve rical ve tevarih daima gösterilmeyip bunlar yalnız vukuat – ı mühimmeye zikr olunacaktır.

Tarih – i Osmani yüz sahife kadar olacak ve birincisine beş bin , ikincisine üçbin kuruş mükafat verilecektir. İşbu tarihin telifi için dört ay müddet tayin olunmuştur.¹¹

İlköğretimde yapılan diğer önemli bir değişiklik 1881 (1299) yılında “ Mekatib – i Sıbyaniye” idaresinin adının “ Mekatib – i İptidaiye İdaresi” olarak değiştirilmesidir. Bu değişikliğin anlamı , artık Maarif Nezaretinin ilköğretimde “Usul – i Cedit” (Yeni Usul) üzere eğitim – öğretim yapan okullara ağırlık vermesidir. Ayrıca sıbyan okullarının kafalarda yarattığı izlenimi silip iptidai (Başlangıç) kelimesiyle ilköğretime yeni bir anlayış getirme isteğidir.

III. Tarih Dersi Öğretiminde Getirilen Yenilikler

Eğitim çağı olarak adlandırılan 19. Yüzyılda vatandaş için faydalı olan bilimlerin kullanılması esastı. Coğrafya – Tarih ve doğa bilimleri bunların başlıcaları idi. Çağa ayak uydurma çabasındaki Osmanlı Devleti'nin de buna uymaya çalıştığı görülmektedir.

Nitekim bu düşünce doğrultusunda Osmanlı Devleti'nde önemli ölçüde gelişme gösteren alanlardan birisi de Tarih idi.

1869 Maarif – i Umumiye Nizamnamesiyle ilköğretime giren Tarih dersi yeni teşkil edilen öğretmen okullarında da yerini alıyordu. 23 Muharrem

¹¹ “Mekatib – i Sıbyan İçin Müsabakata vaz' olunacak kitapların suret-i tertip ve şeraitini şamil beyannamedir” Düstur , İstanbul , 1299 , Tertib – i Evvel , Cüz – i Sani , s. 241-242.

1291/12 Mart 1874 tarihli resmi ilanla sıbyan , rüşdiye , idadiye şubelerine ayrılan Darülmuaalliminde , iki yıllık Darülmuaallimin i Sıbyanda okutulacak dersler arasında Usul – i Tedrisiye , Lisan – ı Türki ve İmla , Tenasübe kadar hesap , Mebadi – i Hendese ve Mesaha , Muhtasar (Kısaltılmış) Coğrafyanın yanısıra Muhtasar (Kısaltılmış) Tarih de bulunuyordu.¹²

İptidai mektepleri müfredat programında tarih dersi şu şekilde yer almaktaydı :

Dersaadet ve Kasabat İbtidai Mektepleri (İstanbul ve Köy ibtidaileri) ne Mahsus Müfredat Programında

3.Senede , haftada 2 ders , Mülahhas Tarih – i Osmani (Kısaltılmış Osmanlı Tarihi)

“Mülahhas Tarih- i Osmani” isimli kitabın muhtevası şöyledir : Ecdad – ı İ’zamımızın mensup oldukları kabile , evvelden ikamet eyledikleri mahal , Ertuğrul Bey ve mahal- i hicretleri , Gazi Sultan Osman Han Hazretleri , Gazi Sultan Orhan , Sultan Murat Hüdavendigar Hazretleri , Sultan Yıldırım Bayezıd Han Hazretleri , Çelebi Sultan Mehmet , Sultan Murad- ı Sani Hazretleri , Fatih Sultan Mehmet Han Hazretleri , Sultan Bayezıd – ı Sani Hazretleri , Yavuz Sultan Selim Han Hazretleri , Kanuni Sultan Süleyman Han Hazretleri , Sultan Selim Han – ı Sani hazretleri , Sultan Murad Han – ı Salis Hazretleri , Sultan Mehmed – i Salis Hazretleri , Sultan Ahmed Han – ı evvel Hazretleri , Sultan Mustafa Han – ı Evvel Hazretleri , Sultan Osman – ı Sani Hazretleri , Sultan Murad – ı Rabi Hazretleri , Sultan İbrahim Han Hazretleri , Avcı Sultan Mehmed Han Hazretleri , Sultan Süleyman Han –ı Sani Hazretleri , Sultan Ahmed – i Sani Hazretleri , Sultan Mustafa Han – ı Sani Hazretleri , Sultan Ahmed Han – Salis hazretleri , Sultan Mahmud Han – ı Evvel Hazretleri , Sultan Osman Han – ı Salis Hazretleri , Sultan Mustafa Han – ı Salis Hazretleri , Sultan Abdülhamit Han- ı Evvel , Sultan Selim Han – ı Salis , Sultan Mustafa Han – ı Rabi Hazretleri , Gazi Sultan Mahmud Han – ı Sani Hazretleri , Sultan Abdülmecit Han Hazretleri , Sultan Abdülaziz Han Hazretleri.¹³

¹² Mahmud Cevad , Maarif – i Umumiye Nezareti Tarihçe – i Teşkilat ve İcraatı , Hazırlayan : Mustafa Ergün , Tayip Duman , Sebahattin Arıbaş , Hüseyin Dilaver , Ankara , 2002 , s.112-113.

¹³ Mahmud Cevad , a.g.e. , s.285.

Rüşdiye okullarında uygulamaya konulan programlardan ibtidaiyye ve rüşdiye sınıfları beraber bulunan 6 senelik kız rüştiyelerindeki ders programında ise tarih ders müfredatları şu şekilde yer almaktaydı :

- 6.senede , haftada 2 ders , Tarih ,
 1. Hübut – ı Hazret – i Adem (A.S.) (Hazreti Adem'in cennetten inmesi)
 2. Tufan – ı Hazreti Nuh (A.S.)
 3. Hazreti İbrahim (A.S.) ve emcadı (Çevresindeki Onur sahipleri)
 4. Hazreti Musa (A.S.) ve Enbiya – ı Beni İsrail (Hazreti Musa ve Beni İsrail Peygamberleri)
 5. Hz. İsa (A.S.)
 6. Peygamberimiz Fahri Alem Hazreti Muhammed (S.A.V.)
5. senede , haftada 1 ders , Tarih – i Düvel – i İslam (İslam Devletleri Tarihi)
 7. Hülefa-yı Raşidin (Rıdvanullahi Teala Aleyhim)
 8. Devlet – i Emeviye
 9. Devlet – i Abbasiye
 10. Ben – i Ağleb
 11. Al – i Saman
 12. Fatimiyye
 13. Al – i Büveyh
 14. Eyyubiye
 15. Al – i Sebüktegin,
 16. Al – i Selçuk,
 17. Harezmiler ,
 18. Al- i Cengiz ,
 19. Al- i Timur

- 6.senede , haftada 1 ders , Tarih – i Devlet – i Osmaniye,
20. Tesis – i Devlet – i Osmaniye ,
21. Sultan Osman Gazi'den Sultan Hüdavendigâr Gazi'nin cüluslarına kadar olan vakayı – i meşhure.Murat Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid Devirleri,
22. Çelebi Sultan Mehmet devrinde iade – i satvet ve şevket (Gücün tekrar toplanması)
23. Sultan Murad – ı Sani ve Fatih Sultan Mehmet devirleri, İstanbul'un fethi , Sultan Bayezid i Sani devri ,
24. Mısır ve Şam'ın fethi ,
25. Avrupa ve Hıta -i İraniye'de muharebat ve galebe – i meşhure (Avrupa ve İran ülkesindeki savaşlar ve önemli zaferler),
26. Tebriz ve Bağdat muzafferiyeti ,
27. Sultan Bayezid – i Saniden , Sultan Mustafa Han – ı Evvel devrine kadar vukuatın icmali (Olayların özetlenmesi)
28. Sultan Mustafa Handan Sultan Mehmed Rabi zamanına kadar vukuatın icmali.Sultan Mehmet Rabi' den İkinci Sultan Mustafa devrine kadar vukuatın icmali.Sultan Ahmed – i Salis ve Mahmud Han – ı Evvel asırlarındaki islahat ve muahedat (Yenilik ve antlaşmalar)
29. Kırım Muahede – i Meşhuresi (Kırım Antlaşması)
30. Avusturya ve Rusya Muharebeleri,
31. Mısı'ın istirdadı (Geri alınması),
32. Yeniçeri vaka – i meşhuresi (Yeniçeriliğin kaldırılması)
33. Sivastopol muzafferiyeti,
34. Padişahan – ı Al – i Osman (Nurullahi merakidihim) hazaratının ulum ve maarife ve sanayie olan hidemat – ı mebrureleri (Hayırlı faaliyetleri)¹⁴

¹⁴ Mahmud Cevad , a.g.e., s.257.

IV. Selim Sabit Efendi ve İptidai Okullarda Tarih Öğretim Metodu

Eğitimde yapılan yenilik hareketleri doğrultusunda okulların günün koşullarına uygun birer öğretim kurumu haline getirilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmaların bir ürünü olarak sıbyan okullarında uygulanacak öğretim metodlarıyla ilgili bir program Maarif Nezareti'ne sunulmuştur. Komisyon üyelerinden Selim Sabit Efendi'nin hazırlamış olduğu ve daha sonra kitap olarak yayınlanan bu ilk pedagojik eser "Rehnüma -yı Muallimin" (Öğretmenlerin Rehberi) adını taşıyordu.

Tanzimat devri eğitimcilerinden olan Selim Sabit Efendi , medreseyi bitirdikten sonra modern tarzda açılan Darülmualimin (Erkek Öğretmen Okulu) 'i de bitirmişti. Paristeki Mekteb - i Osmani'nin Türkçe öğretmenliğinden sonra Galasaray Lisesi ikinci müdürlüğü , Maarif Meclisi üyeliği ve başkanlığı, Encümen - i Teftiş ve Muayene Reisliği görevlerinde bulunmuştu. Bu arada Darülmualiminde psikoloji ve metodoloji okuttu. Eğitimin modernleşmesi ve pedagojinin yayılmasına çalışmış ilk eğitimcilerden biridir. Batıda kaldığı sürede buradaki eğitimden etkilendiği ve bizzat yaptığı öğretim ile de Batı'nın bilimsel metotlarına aşina olduğu bir gerçektir¹⁵

Selim Sabit Efendi'nin yazmış olduğu "Rehnüma yı Muallimin" Türkiye'de yazılan ilk öğretim metodu kitabıdır. Eserde her sınıfta okutulacak dersler ve süreleri belirtilmiş , konuların açık bir şekilde , bölüm ve ana başlıklarıyla verilmesi istenmiştir.

Rehnüma'ya Göre Tarih Öğretimi

Tarih dersleri hem kıraate medar olmak ve hem de bazı önemli olayları öğrenciye öğretmek maksadına dayalı olduğundan her dersin başında öğretmen evvela dersi özetlemek yoluyla öğrenciye anlatıp, daha sonra ders kitabında yeri gösterilerek öğrenciye okutturulur.

Bu yol üzere okunmuş olan ders , ertesi günü öğrenciye anlattırıldıktan sonra o dersin içerdiği mühim olaylar sebep - netice ilişkisi içerisinde aşağıda olduğu gibi soru - cevap yoluyla öğrenciye alıştırtma yaptırılır.

¹⁵ Bilim , a.g.e.,s.204.

Temrin (Alıştırma)

1. Devlet – i Osmaniye nerede ve hangi tarihte kurulmuştur?
2. Osmanlılar Rumeli yakasına hangi tarihte ve nereden geçtiler?
3. Rumeli Hisarı hangi padişah zamanında inşa olunmuştur?
4. İstanbul ve Edirne hangi tarihte ve kimin zamanında feth olundu?
5. Amerika hangi padişah zamanında keşfolundu?
6. Suriye ve Mısır ülkelerini hangi padişah fethetti?
7. Osmanlılar tarafından Viyana şehri kaç defa muhasara olunmuştur?
8. Yeniçeri ocağı hangi tarihte kaldırılıp, nizam çıkmıştır?
9. Osmanlı ülkesinde demiryolları inşasına hangi tarihte başlanmıştır?¹⁶

Osmanlı eğitiminde tarih konuları ders olarak okutulmasının yanında diğer derslerin okuma parçalarına da kaynaklık ederdi.Rehnüma'da bu durum aynen korunmuştur.Nitekim bu derste öğretmen önce konuyu özetleyecek , daha sonra öğrenciler kitaptan metni okuyup yazacaklardı.Ancak üzerinde durulan önemli husus , tarihi olayların neden , nasıl ve sonuçları üzerinde durulması gibi modern bir metodun önerilmesidir.

Rüşdiye okullarında uygulamaya konulan programlardan ibtidaiyye ve rüştiye sınıfları beraber bulunan altı senelik rüştiyelerdeki ders programındaki tarih ders müfredatlarında Tarih , Tarih – i Düvel – i İslam , Tarih – i Devlet – i Osmaniye'nin okutulmasında da şu ayrıntılara dikkat edilmesi tavsiye edilmektedir : " Tarih dersi hiçbir vakit ezber usuliyile ta'lim ve taallüm olunamayacağına binaen öğretmen , öğrencilerin anlayacağı şekilde anlatacak , öğrenciye tekrar ettirecek ve onlardanda da o suretle cevap alarak mevzuları öğrencilerin zihinlerine yerleştirmeye itina gösterecektir.¹⁷

¹⁶ Selim Sabit Efendi , Rehnüma –yı Muallimin (Sıbyan Mekteplerine Mahsus Usul – u Tedrisiye) , Dersaadet , Tarihsiz , s.21.

¹⁷ Mahmud Cevad , a.g.e. , s. 257.

V. Tarih Eğitim – Öğretiminde Materyal Kullanımı ve Tepkiler

Modern eğitim anlayışı kapsamında ele alınan ders araç ve gereçlerinden tarih dersi için en önemli materyaller olan harita , yerküre , atlasların ilk kez askeri okullarda , harita ve coğrafya derslerinde kullanıldığı görülmektedir.

1795 Mühendishane – i Berri Hümayunda , harita tersimleri için Lika - nam ressam istihdam edilmişti.¹⁸ Mekteb – i Harbiyede (1831 sonrası) sekizinci kısımdaki dersleri bitirenler arasında kabiliyetli görülenlerden 100 talebe seçilip , harita tersimi öğretiliyor ve Topoğrafya ameliyatı yaptırılıyordu.¹⁹

1836'da Mektebi Harbiyeyi gezen Mrs. Pardove adındaki İngiliz kadın seyyah , Riyaziye salonunda ,civardaki arazinin resimli planlarını boyamakla meşgul bir sürü genç gördüğünü söylüyordu. Ortada bir masa üzerinde küreler ,haritalar görmüştü. Amerika'nın büyük bir haritası vardı.Ona göre burası bu memlekette gördüğü en güzel bir salondur.²⁰

Harita ve yerkürenin sivil okullarda ilk kez kullanılması ise 1840 yılında rüşdiyelerde , 1869 Maarif – i Umumiye Nizamnamesiyle de iptidai mekteplerdedir.²¹

Ancak Tanzimat devrinin başlarında (takriben 1847/1264 H) siyasi bir istirak saikasıyla de olsa eğitim hayatımızda pek çirkin bir olay da meydana gelmiştir. Reşit Paşa tarafından yeni açtırılan Rüşti mekteplerdeki duvar haritalarına Damat Sait Paşa şiddetli hücum ederek bunların bir nevi resim olduğunu , resim ise şer' en gayri caiz bulunduğunu ileri sürerek padişahın nezdinde tesirli ve devamlı teşebbüslere geçmiştir. İktidar mevkiine gelir – gelmez mekteplerdeki bütün haritaları imha etmiş , Reşit Paşa'nın takımının hepsini atıp , hatta nefy ve idama kalkışmıştı. İstanbul'u efar –ı cedide eshabından tahliye etmeye çalışmış , hatta Mekatib – i Rüştiyede çocuklara ressamlık öğretiyorlarmış diye harita taallümünün men olunacağı havadisi işitilmekle , Mekatib – i Umumiye muavini Vehbi Molla , Meclis- i Maarif

¹⁸ Ergin , a.g.e. ,s. 328.

¹⁹ Ergin , a.g.e., s.356.

²⁰ Ergin ,a.g.e.,s.359.

²¹ Yahya Akyüz , Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988'e), Ankara , 1989, s. 190.

dairesi teftiş olunursa diye korkarak ne kadar harita müsveddesi varsa hela kuburlarına atmıştı.²²

Altı kez maarif nazırlığı yapan ve maarif örgütünün gelişmesinde büyük hizmetleri olan Kemal Efendi'nin de (1808-1888) okullara harita sokmak istediği için büyük reaksiyona uğradığı ve Avrupa'ya kaçmak zorunda kaldığı görülmektedir.²³

İlerleyen dönemde batı tarzı öğretimi başlatan usül – i cedit (Yeni usül) kavramı kapsamında sıbyan mekteplerine kadar yayılan haritaların şiddetli tepki çektiği de görülmektedir. Gelenekçi kesim harita kullanımını , "öğrencilere ressamlık öğretiliyor" şeklinde yorumlamıştı. Resimdir – küfriyattır diye haritalar abdesthanelere atılmıştı.²⁴

Bütün tepkilere rağmen gerek coğrafya , gerekse tarihle ilgili öğretim materyallerinin hızla yayılıp – geliştiği görülmektedir. Hükümetin Usul – i Cedit'e verdiği önemle , mekteplerin ve yeni usülde yetişen eğitimcilerin sayısının artması gelişmeyi kaçınılmaz kılmıştır.

Öğretim için iktiza eden edevat ve eşya önceleri Avrupa'dan celp ettirilirken "Mekatib – i Umumiye için üçer yüzden ceman altıyüz kıta küre – i arz ve küre – i sema imal ettirilmektedir"²⁵daha sonraları devlet kendi imkanlarıyla üretime başlamıştır. Bu konudaki yayılma – gelişmenin işaretleri Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki konuyla ilgili yüzlerce belgeden anlaşılmaktadır. Mekatib – i Sıbyaniyede tedris edilmekte olan haritaların tab'ı²⁶Küre- i Arz ve semanın mübayaası (satın alınması)²⁷Vilayetlerden gelen risale talepleri²⁸Dilli dilsiz harita talepleri ²⁹Harita gönderilmezse eğitimin sıhhatli olmayacağı ifadeleri³⁰ ile ilgili belgeler bunu göstermektedir.

²² İ. Hakkı Akyol , "Tanzimat Döneminde Bizde Jeoloji ve Coğrafya" , Tanzimat I , s.26.

²³ Sakaoğlu , a.g.e. , s.77.

²⁴ Benjamin C. Fortna , İmperial Classroom İslam ; The State and Education in the late Otoman Empire , Oxford , 2003 , s. 165.

²⁵ Mahmud Cevad , a.g.e. , s.120.

²⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi , İrade Dahiliye ,736/60285.

²⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi , Mektubi Mühime , 467/79.

²⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi , Maarif İbtidaiyye , 1/95.

²⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi , Maarif Levazım , 11/2.

³⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi , Maarif Levazım , 11/20.

1878 tarihli kitap tab'ı için yayınlanan nizamnamenin üçüncü maddesi de harita ve atlaslar vesair tasvir – i mesnu'aya dairdir. Buna göre :Basılacak kitapların sayfeleri 21 satırdan ve tasvirleri dahi 50 levhadan aşağı olmamak üzere heyet – i mecmuası nihayet 200 sahifeyi havi olacaktır.³¹

VI. Sonuç

XIX. Yüzyılın modern devlet anlayışında vatandaş için gerekli olan bilgilerin öğretilmesi esastır.Tarih bilimi –dersi de bu düşünce doğrultusunda önem kazanmıştı.Modernleşme çabası içerisindeki Osmanlı Devletinin de eğitim sisteminde yaptığı yeniliklerin yanı sıra müfredat programlarını da bu doğrultuda düzenlemeye çalıştığı görülmektedir.1869 Maarif – i Umumiye Nizamnamesiyle müfredat programları arasında bir çok dersin yanı sıra Tarih de girmiştir.İlköğretim tarih müfredat programında ; Osmanlı Devleti'nin kuruluşu , kuruluş sırasında Anadolu'nun durumu , Padişahlar ve dönemleri olaylarının yanı sıra peygamberler tarihi , dört halife devri , İlk İslam ve Türk Devletleri gibi bilgiler verilmişti.

Öğretim usulleri de bu doğrultuda yenilenmiş , tarihin nasıl öğretilceği de Türkiye'de yazılan ilk öğretim metodu kitabı olan "Rehnüma –yı Muallimin"(Öğretmenlerin Rehberi) de gösterilmişti. Yeni usuller ve materyalin (harita- yerküre) Osmanlı mekteplerine yerleşmesinden sonra Osmanlı Eğitim Sistemi'nin gelişmesinde rol oynadığı da muhakkaktı. Şüphesiz bunlar , öğrencilerin imparatorluğa bakış açısını değiştirdi.

³¹ Mahmud Cevad , a.g.e. , s.120.

KAYNAKLAR

Akyol , İbrahim Hakkı , *“Tanzimat Devrinde Bizde Coğrafya ve Jeoloji”* ,
Tanzimat – 2 , İstanbul , 1999.

Akyüz , Yahya , *Türk Eğitim Tarihi* (Başlangıçtan 1988’e), Ankara
1989.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi , İrade Dahiliye , 736/60285

Başbakanlık Osmanlı Arşivi , Amedi Kalem Mektubi Mühime Tasnifi ,
467/79.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi , Maarif Nezareti Evrakı Dosya Usulü
Envanteri , Tedrisatı İbtidaiyye , 1/95.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi , Maarif Nezareti Evrakı Dosya Usulü
Envanteri , Levazım , 11/2.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi , Maarif Nezareti Evrakı Dosya Usulü
Envanteri , Levazım , 11/20.

Bilim , Cahit Yalçın , *Türkiye’de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)* ,
Eskişehir , 2002.

Develioğlu , Ferit , *Osmanlıca – Türkçe Lügat* , Ankara , 1995.

Düstur , Tertib- i Evvel , Cüz – i Sani , İstanbul , 1299.

Ernest Fun , Ester , *Fransız İhtilalinin Siyasi ve İctimai Fikirleri* ,
Terc: M.Nermi , Hakimiyet- i Milliye Matbaası , 1927.

Fortna , Benjamin C. , *İmperial Classroom İslam , The State and
Education in the late Otoman Empire* ,Oxford , 2003.

Kodaman , Bayram , *II. Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi* ,Ankara ,
1991.

Mahmud Cevad , *Maarif- i Umumiye Nezaret – i Tarihçe – i Teşkilat
ve İcraatı* , Haz : Mustafa Ergün , Tayip Duman , Sebahattin Arıbaş , Hüseyin
Dilaver , Ankara , 2002.

Özgönül , Aksoy , *Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri
Üzerine Bir İnceleme* , İstanbul , 1968.

Sakaoğlu , Necdet , *Osmanlı Eğitim Tarihi* , İstanbul , 1987.

Selim Sabit , **Rehnüma yı Muallimin** (Sıbyan Mekteplerine Mahsus Usul-u Tedrisiye) , Dersaadet , Tarihsiz.

Unat , F. Reşit , **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış** , Ankara , 1964.